

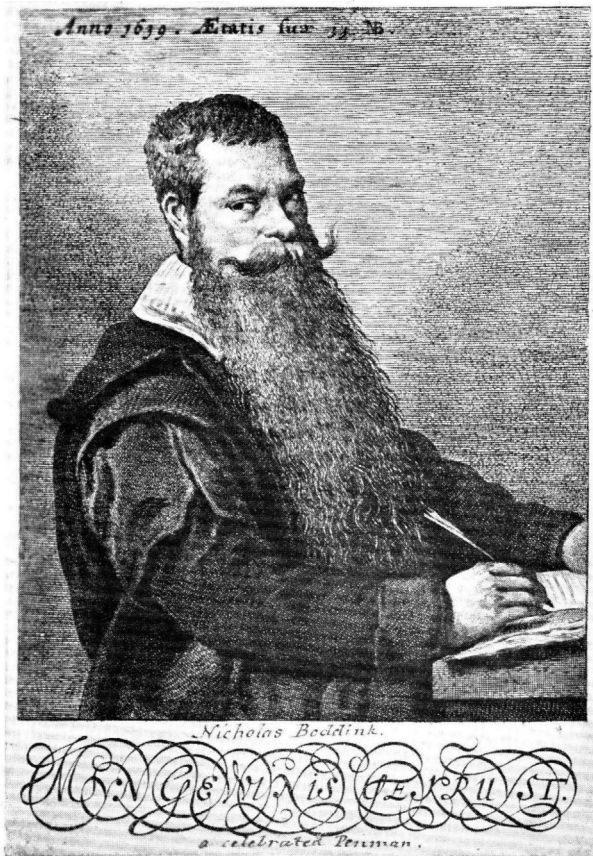
P. Boddink alias Pieter van Laer
Orlando Bodding alias Roeland of Orlando van Laer
Nicolaes Bodding alias N. Boddingh van Laer of
Ds. Nicolaes Boddingius

door A. WELCKER.

Na de uitvoerige studie, welke Hoogewerff in dit tijdschrift in 1932 en 1933 aan Pieter van Laer gewijd heeft, moet er wel een dringende reden zijn om nogmaals over onzen Bamboots de pen op te nemen, tenzij men werkelijk over den schepper der Bambocciaden nog iets nieuws te vertellen heeft. Dit nu meen ik, dat werkelijk het geval is en de volgende onverwachte vondsten zijn m.i. dan ook het vermelden wel waard.

Sandrart, van Laer's oude vriend tijdens zijn verblijf te Rome omstreeks 1627, die in 1637 zich eerst te Keulen, vervolgens tot 1641 te Amsterdam ophield, vertelt ons in zijn *Teutsche Academie* (1675, II blz. 312; Ed. Peltzer, blz. 184) letterlijk het volgende: „...deshalben kam er (d.i. Pieter van Laer) endlich auf mein unterschiedliches freundliches Zuschreiben und gethane Versicherung, dass er in Seinem Vatterland mehr als in Italien vergnügt leben könnte, Anno 1639 zu uns nach Amsterdam, wurde wohl empfangen und ihm alle Ehr, Liebs und Guts erweisen, *biss dass er sich zu Harlem bey seinem Bruder, einen berühmten Schulmeister niedergesetzt.*”

Ook Houbraken (D. I. blz. 362) vermeldt hetzelfde (zeer waarschijnlijk wel aan Sandrart ontleend):

AFB. 1. PORTRET VAN NICOLAES BODDING VAN LAER.
AMSTERDAM, COLL. DR. J. C. J. BIERENS DE HAAN

„...waarop hij besluit nam om van daar (Rome) te vertrekken, gelijk hij dan gevolgelyk in den jare 1639 te Amsterdam aanlandde, en van daar te Haarlem bij zynen Broeder, die een Schoolmeester was, ging inwonen, daar hij vele Konststukken geschildert heeft....”

Sandrart bezocht hem nadien ook nog te Haarlem en ging samen met hem naar Gerard Dou, die toen juist de portretten van den Zweedschen Agent Spiering (Peter Spiring Silvercrona), Resident van de Kroon van Zweden te 's-Gravenhage, en van diens vrouw en dochter (Anna) schilderde.

Hij moet dus volkomen van Pieters toenmalige omstandigheden op de hoogte geweest zijn en dus moet zijne mededeeling m.i. dan ook met meer recht aanvaard worden, dan die, waarin Houbraken in een volgend deel (naar aanleiding van Wouwerman's vermeende concurrentie, Bamboots aangedaan) zegt (D. II blz. 74): „...zoo dat hij zijn huiswaart, en naaste bloedverwant, een broodbakker bij wien hij 't huis lag, zakkelt moest afvergen, die 't hem weigerde te geven, zeggende...”. Tenzij dan dat de schoolmeester tevens broodbakker geweest is, of wel omdat hij het huis van den schoolmeester later voor dat van een broodbakker verwisselde.

Waar Sandrart spreekt van Pieter van Laer's broeder als van een „beroemden schoolmeester” moet het verwondering wekken, dat tot heden niets over dezen broeder bekend was. Totdat mij een licht opging door het zeer zeldzame portret van Nicolaes Bodding van Laer, Fransch Schoolmeester te Haarlem, uit het jaar 1639, aet. 33. Het geeft onzen schrijfmeester weer te halver lijve rechts, met als onderschrift „Myn gewin is gekruyst”. Het is zonder naam van den graveur, maar met zekerheid van Suyderhoef en op het exemplaar in de Hofbibliotheek te Weenen staat bijgeschreven: „Niklaas Bodding van Laer, Franse Schoolmeester tot Haarlem in de Laurier” (Wussin, 1861). Onder andere exemplaren staat een 14-regelig calligraphisch vers door Jan van de Velde en daar deze beeltenis hoogst zeldzaam is, leek het mij de moeite waard ze hier te doen reproduceeren (Afb. 1).

Staan wij een oogenblik stil bij dezen Nicolaes die dus, in 1606 geboren, het tot „schoolmeester tot Haerlem in de Laurier” gebracht had. Zijn beroemdheid dankt hij aan zijn schrijfkunst, door hem o.a. neergelegd in twee werkjes: „Stichtigh A.B.C.”, waarin zijn portret met de spreuk: „Myn Gewin is Gekruyst” en „Het Twede A.B.C. bestaande altemaal in Ovalen ende Ronden”. Men ziet, dat zelfs Sandrart hem in zijn tijd door deze, toen hooggeschatte, schrijfkunst op zijn minst als een even gezien man beschouwde, als zijn broeder den schilder en hem het epitheton „beroemd” geeft.

Nu zou het voorbarig moeten heeten, uit deze feiten, n.l. de naams-overeenkomst, het schoolmeesterschap te Haarlem en zijn beroemdheid als schrijfmeester (dus ook toenmaals een broeder in de Kunst geacht!), terstond maar de conclusie te trekken, dat deze het nu ook was, bij wien Pieter van Laer introk, toen hij zich weer te Haarlem vestigde, wanneer niet van geheel

AFB. 2. P. BODDINK, PENTEKENING GEWASSCHEN IN BISTER.
AMSTERDAM, COLL. DR. A. WELCKER.

sinds lang mijn nieuwsgierigheid geprikkeld door een uitstekende, voluit gesigneerde, teekening van P. Boddink¹⁾, en ik kon de gedachte niet van mij afzetten, dat daar meer achter schuilen moest. In deze teekening toch manifesteerde zich een zeker niet alledaagsch talent van een vroeg 17den eeuwschen Hollandschen kunstenaar. Toch is deze naam in onze kunstgeschiedenis tot heden een volslagen onbekende en in geen der „Schouburghen” of Kunstenaarslexica zal men zijn naam aantreffen (Afb. 2).

Wat in deze teekening opvalt, is allereerst de wijze waarop de spanning van het actieve wachten in de beide hoofdfiguren tot uitdrukking gebracht is. Zoowel de jonge man, als de oude voerman, slaan met belangstelling de beweging van de pont gaande, welke langzaam nadert. Hiertegenover is op markante wijze het passieve wachten van het oude afgeleefde trekpaard getypeerd. De uitbeelding van dit oude paard op zich zelf verraadt het talent van een uitstekend dierenteekenaar. Het geheel speelt zich af in een absoluut stille najaarsatmosfeer, waarin men gevoelt dat het naderen van de pont het eenige is dat de rust verstoort. Deze teekening verraadt in hare behandeling van een dergelijk onderwerp een talent, dat zeker niet alledaagsch genoemd mag worden; hier moet zelfs een eerste-rangs kunstenaar aan het woord geweest zijn.

Een tweede merkwaardigheid met deze teekening in verband staande, en die het geheel nog interessanter maakte, was de aanwezigheid in het

¹⁾ Penteekening gewasschen in bister; H. 13; Br. 17 c.M.; rechts boven „P. Boddink inventor”; Coll. Dr. A. Welcker te Amsterdam; afgebeeld in Veiling-catalogus P. Smidt van Gelder, Genève, 7 October 1933, No. 72.

Museum Teyler te Haarlem van een veel minder geslaagde teekening met vrijwel geheel dezelfde voorstelling, mede voluit gesigneerd en gedateerd: „Orlando Boddink in 1625”, welke teekening niet anders beschouwd kan worden dan te zijn een copie naar de bovengenoemde van P. Boddink, met enkele wijzigingen in het oorspronkelijke ¹⁾ (Afb. 3). Hier kon geen andere conclusie getrokken worden, dan dat een familielid van onzen P. Boddink in 1625, zij het minder begaafd

AFB. 3. O. BODDING. COPIE NAAR TEEKENING P. BODDINK.
HAARLEM, MUSEUM TEYLER.

dan deze, diens uitstekende teekening had gecopieerd. Maar overigens bleef de identiteit van beiden in volslagen duisternis gehuld. Ook de familiebetrekking, want de verschillende spelling van den naam mocht geen gewicht in de schaal leggen, bleef onopgelost, en met Von Wurzbach (I. blz. 122) moest ook van P. Boddink, evenals van Orlando Boddink gesproken worden, als van een „unbekannter Maler des 17. Jahrh.” „zu Haarlem” voegt v. W. daaraan nog toe, maar het feit, dat de teekening in een Haarlemsch Museum zich bevindt, geeft hem tot een dergelijke toevoeging nog niet het recht.

Maar de beeltenis van Nicolaes Boddink van Laer ontsluitte het geheim. En *P. Boddink* en *Orlando Boddink* zouden bekende meesters blijken te zijn, die zich in dit geval niet tooiden met den naam, waaronder zij meer algemeen bekend zijn, maar wier kunstproducten om ondoorgrondelijke redenen voorzien werden met het eerste gedeelte van den naam, welken Nicolaes Boddink van Laer nog in zijn vollen omvang voerde! Of was het Nicolaes zelve die in zijn mooie handschrift beider naam boven deze kunstproducten schreef?

Als bij tooverslag was nu de geheele situatie duidelijk. Immers, Schrevelius hun tijdgenoot, schreef in 1647 in *Harlemis* p. 290: „... Neque cuiquam horum cessere *Petrus à Laer, et frater ejus Roelandus qui Orlandus ab Italis dictus, fratres Germani, Harlemi nati et educati, et a teneris in arte pingendi exercitati, qui in Italia annos aliquot vixere. Quorum natu major in flore aetatis occidit, Genuae in Italia. Minor frater Petrus à Laer, aliquam diu Harlemi commoratus oblivisci Italiae non potuit, quae illustrium Pictorum nutrix, de nova peregrinatione consilia capit; ita amicis dixit extremum vale;*

¹⁾ H. J. Scholten. *Cat. rais. des dessins du Mus. Teyler, Haarlem, 1904, p. 61.*

quo ille abierit, et ubi terrarum degat, Empedoclis exemplo adhoc hodie ignoratur...¹⁾).

Ook uit andere bron kennen wij het bestaan van Orlando oftewel Roeland van Laer. Hoogewerff zegt in O.-H. 1932, blz. 6: „het verdient vermelding dat „*Orlandus quondam Jacobi de Laer Herlemensis*” reeds den 10den Juni 1626 te Rome voorkomt onder de zeven getuigen, die tegenwoordig waren toen „*Quirinus quondam Cornelii de Coninck, pictor ex loco, dicto 's-Gravenhage comitatis Hollandiae*” plechtig zijn testament maakte”.

En dat diezelfde Jacob van Laer hun beider vader was, en zij geboren waren te Haarlem, blijkt ten overvloede nog uit de op 28 Juli 1631 door Pieter afgelegde verklaring, luidende: „*Pietro fu Giacomo di Laer, fiammengo (d.i. Pieter, zoon van wijlen Jacob van Laer, Nederlander)*...”.

Het is dan ook onjuist wanneer Von Wurzbach zegt: „Geheel uit de lucht gegrepen schijnt de door Descamps en anderen vermelde jongste broeder J. O. van Laer, die ook naar Italië ging en daar zou zijn verdronken...”.

Dit toch blijkt volkomen te slaan op Orlando, alleen voor deze gelegenheid nog met een J. zijns vaders bedacht, die wel degelijk ook in Italië vertoefde en verdronk. Alleen zegt Schrevelius, dat hij ouder was dan Pieter, terwijl Houbraken in D. I. blz. 364 vermeldt: „Deze Bamboots had ook een Broeder jonger dan hij, die zich ook in de schilderkunst oeffende, en met hem in Italië was: maar deze wanneer hij over een brug van balken en horden gemaakt, om van den eenen rotsagtigen heuvel tot de andere over een kaskade, of waterval, te komen, met zijn Ezel meende te rijden, stortte de zelve in, zoodat hij verdronk met zijn Ezel”. Schrevelius voegt erbij, dat dit te Genua geschiedde en Von Wurzbach, die weet te vermelden dat het in 1640 gebeurde, voegt er nog aan toe: „Er malte dieselben Gegenstände in derselben Manier”. Hoe hij aan deze wetenschap komt heb ik niet kunnen achterhalen.

Van dezen Roeland of Orlando is eigenlijk geen enkel werk bekend, behalve een ets in de Albertina, welke met inkt gemerkt is R. v. Laer (voorstellende den jongen Tobias na zijn terugkeer) en die op grond daarvan aan hem wordt toegeschreven (Afb. 4). Wanneer dus onze onderstelling juist is, dan

¹⁾ Vertaling:

„... Noch behoeven voor een dezer [kunstenaars] Pieter van Laer en zijn broeder Roeland (die Orlando door de Italianen genoemd wordt) onder te doen; deze broeders, van Germaanschen bloede [dit vermoedelijk in tegenstelling met de vele kunstenaars van Vlaamschen bloede], te Haarlem geboren en opgevoed en van kindsbeen af in de schilderkunst geoefend, leefden een aantal jaren in Italië. De oudste van dezen vond te Genua in Italië in den bloei zijner jaren den dood. De jongste broeder, Pieter van Laer, op zekeren tijd te Haarlem vertoevende, kon Italië niet vergeten, dat toch de voedster is van beroemde schilders en vatte het plan op voor een nieuwen pelgrimstocht; zoo heeft hij dus zijn vrienden een laatst vaarwel toegeroepen, en waarheen hij gegaan is, en waar ter wereld hij vertoeft weet men, naar het voorbeeld van Empedocles op den huidigen dag nog niet...”

[Empedocles, de wijsgeer, verliet op lateren leeftijd zijn stad en land en zou zich in den Peloponnesus gevestigd hebben; doch volgens een latere lezing wierp hij zich in den krater van de Etna, opdat zijn plotseling verdwijnen het volk zou doen gelooven dat hij een god was. Maar de waarheid werd, naar men zegt, ontsluit, toen de vulkaan zijn schoenen uitwierp.]

is de teekening in Teyler's Museum de eerste bekende teekening van Roeland's hand, al is dit dan ook een copie naar werk van zijn broer.

En daarmee komen wij ten slotte tot de laatste bevestiging van onze onderstelling, welke nog bovendien in P. Boddink's teekening zelf gelegen is, wanneer wij die naast zeker vroeg werk van Pieter van Laer leggen. Daarvoor behoeft men slechts onze teekening te vergelijken met die gereproduceerd in Oud-Holland 1932, V, blz. 208, om van de identiteit van beider maker volkomen overtuigd te zijn. Zoowel de lijnvoering, als de teekenwijze van vóór- en achtergrond zijn zóózeer overeenstemmend, dat zij wel van dezelfde hand moeten zijn.

En geven de planten op den voorgrond van onze afb. 3, vergeleken met die op afb. 12 in het daareven geciteerde artikel, niet aan Hoogewerff een welkome bevestiging van zijn onderstelling, daad aan niemand anders dan aan Bamboots moeten worden toegeschreven? Ook de verdere pentteekeningen van die serie vertoonen zoovele punten van overeenstemming met onze vroege penttekening van P. Boddink, alias van Laer, dat de onderstelling dat Pieter van Lint hun maker zou kunnen zijn, meer en meer onwaarschijnlijk wordt (zie afb. 14 op. cit.).

Door al deze feiten van verschillende kanten komende, meen ik dus gerechtigd te zijn den titel van dit opstel te redigeeren zooals dit geschiedde en dus de drie gebroeders Boddink van Laer in één adem te noemen.

Men handelde vreemd met de eigennamen in de 17de eeuw. Het geval Boddink (Boddink) van Laer is daarvan weer een sprekend voorbeeld. En wanneer men niet, zooals in dit geval de bewijzen van verschillende kanten kan bijeenbrengen, blijft men dikwijls voor onoplosbare raadsels staan. De constructie in dit geval zal wel zóó moeten zijn: de drie gebroeders waren in hun jeugd als Pieter, Roeland en Nicolaes Boddink of Boddink bekend. Eerst na hun vertrek gingen de beide eersten zich om onbekende redenen

AFB. 4. ROELOF VAN LAER. ETS.

WEENEN, ALBERTINA.

noemen naar de vermoedelijke plaats van herkomst van hun vader (Laren in Gelderland?); Schrevelius spreekt van „Germani”, afkomstig dus uit het oosten des lands. Alleen de jongste broeder bleef den naam in zijn geheel en dikwijls alleen het eerste gedeelte daarvan voeren. Maar dit staat m.i. vast, dat, wanneer Houbraken vermoedelijk op grond van den naam zegt, dat „Pieter van Laer, anders Bamboots is geboren te Lare buiten Naarden. . .”, dan is dit zeker foutief. Wanneer er van één Laren sprake mag zijn als plaats van herkomst van de familie, dan is dit eerder Laren in den Achterhoek, omdat de eigennamen eindigende op -ing of -ink alle daar hun oorsprong vinden. Bovendien is de naam Boddling in Gelderland ook thans nog allerm minst een onbekende eigenaam.

Over Nicolaes Boddling's verdere leven, eerst schoolmeester, later rector te Helmond, vervolgens predikant te Bakel, zijn ons, dank zij eenige gelukkige vondsten in het Gemeente-archief te Haarlem, welke ons op het goede spoor brachten, vrij veel gegevens bekend geworden. Deze doen hem kennen als een waardig lid van de kunstenaarsfamilie Boddling van Laer, echter ook daardoor belast met eigenaardigheden, welke men uit dien hoofde verwachten kon.

Behalve, dat hij blijken zal een kunstzinnig man te zijn, die naast zijn schrijfkunst, ook een „extra-ordinair muzikant” was, daarbij Grieksch, Hebreeuwsch en Fransch kende, heeft hij verder naar alle waarschijnlijkheid omgang gehad met de beste kunstenaars uit zijn omgeving en kocht hij hunne werken. Hij was daarbij echter ook een zeer lastig mensch, die herhaaldelijk met zijn collega's in conflict kwam. Verder zal hij blijken een geregeld ambt niet te kunnen waarnemen en had hij af en toe geldgebrek. In één woord een queruleerend en onafhankelijk karakter.

Misschien is er bij zijn begaafdheid dus ook wel iets psychopathisch in hem, hetgeen allerm minst verwondering behoeft te baren, daar zijn broeder Pieter met al zijn grollen en grappen en zijn toch zoo melancholisch uiterlijk, die ten slotte suicide pleegde, toch zeker aan een manisch-depressieve psychose lijdende was, terwijl de vroegtijdige dood op zoo vreemde wijze van den anderen broeder Roeland, mede verdenking in dezelfde richting doet opkomen.

Blijkens een gevonden acte zijn er nog twee zusters geweest, die met de drie gebroeders het gezin vormden; de eerste Barbara Boddling, stierf klaarblijkelijk ongehuwd kort vóór 1667. De tweede zuster Anthoynetta Boddling, gehuwd met de la Chambre was toen reeds gestorven en liet een zoon na, Jacobus de la Chambre geheeten. Deze is dus blijkbaar genoemd naar zijn grootvader Jacobus Boddling van Laer, hetgeen klopt (immers de vader van Pieter van Laer en Roeland heet blijkens de acten Jacobus).

In hoeverre hier familiebetrekking bestaat met den bekenden Jan de la Chambre, vader en zoon, beiden ook calligrafen en Fransch schoolmeester

te Haarlem (van een van hen bestaat het mooie portret van Holsteyn), is niet zeker, maar wel waarschijnlijk, aangezien zij terzelfder tijd als Nicolaes in dezelfde stad leefden en in alle opzichten collega's waren!

Het familiale milieu van Pieter van Laer is door deze naspeuringen mede in een duidelijker daglicht gekomen. Hij blijkt uit een voor die tijden beschaafd en intellectueel milieu te zijn voortgekomen¹⁾.

¹⁾ De volgende gegevens, welke konden worden opgespoord, dank zij de hulp van den Gemeente-Archivaris te Haarlem en den Kerkelijken Archivaris van de Ned. Hervormde Gemeente te Helmond, den heer J. L. van der Gouw, mogen het bovenstaande bevestigen. Beiden zij hier voor hunne bemoeiingen oprechte dank betuigd.

In de eerste plaats dan de acte, waaruit het bestaan der beide zusters van Pieter, Nicolaes en Roeland blijkt. Het is de acte van boedelscheiding betreffende de nalatenschap van Barbara Boddingsius, waarin dominé Nicolaes Pruneus, predikant te Gemert, als procuratie hebbende van dominé Nicolaes Boddingsius (over dat dominé-schap is in het volgende sprake), predikant te Bakel, ter eenre, en Jacobus de la Chambre, nagelaten zoon van Anthoynetta Boddingsius, ter andere zijde, verklaren de goederen van Barbara Boddingsius gedeeld te hebben. Deze acte werd te Haarlem gepasseerd voor notaris Michiel de Keyzer den 12den Maart 1667 (prot. 259, fol. 226).

Doch keeren wij eerst tot den *Schoolmeester Nicolaes Boddingsius* terug.

Op 28 Juli 1648 maakt bij notaris Salomon Coesaert Nicolaes Boddingsius een mutueel testament. Hij teekent Nic. Boddingsius van Laer en zijn vrouw is Anna Cornelisd.

Dit testament wordt op 7 Januari 1671, voor notaris Mathys Haeswindius, aangevuld met een codicil van Anna Croock, weduwe van Ds. Nicolaes Boddingsius, in zijn leven predikant tot Bakel. Daarin worden alleen twee dochters vermeld.

Was dit nu toch dezelfde Nicolaes Boddingsius van wien op 2 Juli 1642 in de Hervormde Kerk te Haarlem gedoopt werd: *Roeland, zoon van Nicolaes Boddingsius van Haarlem en Anna Cornelis* en is dus deze zoon jong gestorven? Want deze laatste Nicolaes is wel degelijk onze schoolmeester. Immers, het ligt voor de hand, dat het opduiken van den naam Roeland in de familie Boddingsius maar niet een bloote toevalligheid is, maar dat onze schoolmeester zijn zoon noemde naar zijn in 1640 verdrinken broeder. Dit is mede een bewijs dus daarvoor dat onze constructie juist geweest is en dat Nicolaes inderdaad de broeder was bij wien Pieter van Laer introk.

Is de *dominé* nu inderdaad dezelfde persoon als de *schoolmeester*? En hoe moeten wij den sprong verklaren van schoolmeester te Haarlem naar het predikantsambt te Bakel? Is de schoolmeester voor predikant gaan studeeren? Hier bracht een onderzoek, in Noord-Brabant ingesteld, het gewenschte licht. Dank zij de naspeuringen van den archivaris der Ned. Herv. Gemeente te Helmond, werd de geheele situatie duidelijk.

Immers op 26 Oct. 1655 werd door den Raad van State tot Rector en Schoolmeester te Helmond benoemd: „*Nicolaes Boddingsius, oud-proponent in de godgeleerdheid, extra-ordinair schrijver en muzikant, beoefenaar der Grieksche, Hebreuwsche en Fransche taal, komende van Haarlem!*”

Ziehier dus zeker onzen beroemden schoolmeester, wiens verdere niet geringe capaciteiten in den breede worden uitgemeten en die dus behalve in de schrijfkunst ook in de muziek bleek uit te blinken en zijn studiën in de Godgeleerdheid reeds bleek te hebben voltooid!

Deze oud-proponent nu en schoolmeester werd blijkens de Resolutiën van den Raad van State in 1659 tot predikant van het nabije Bakel beroepen en zegde dus in dat jaar het schoolmeesterschap vaarwel. Blijkens diezelfde Resolutiën werd de beroeping van Ds. Boddingsius naar Bakel in 1659 geaprobeerde. In 1660 kocht hij een erf naast de pastorie om hem als hof te dienen; de kosten zijn hem later uit de Geestel. Goederen vergoed.

Achteraf is nog gebleken, dat Boddingsius al reeds lang met het plan rondliep om het schoolmeesterschap vaarwel te zeggen. Immers, in het Handelingenboek van de groote vergadering in 1648 te Den Bosch voor de Reformatie der Meijerij gehouden, komt op blz. 180 Art. 307 het volgende voor:

„Is ingestaen D. Boddingsius versoeckende dat hy in de Meyerye tot de Kerckendienst soude mogen werden aengenomen voor gerecommandeert, daerto hy ooc eenige Testimonialia was vertoonende. De Vergaederinge heeft hem bekent gemaect dat de plaetsen nu al waren voorsien maer datse hem in futurum als gerecommandeert aenmercken soude nietemin raedende dat hy sich by andere Classen, daer uyt verscheyde predten alhier beroepen waren adresseeren soude.” (Acta Conventus Sylvae-Ducensi 1648).

Het predikantsambt bleek echter nu niet zóó goed bezoldigd of Nicolaes Boddingsius kon eenige extra versterking zijner geldmiddelen best gebruiken. De wijze waarop hij zich deze verschafte, is voor ons van bijzonder belang.

In een notarieele acte te Haarlem gepasseerd voor den notaris Willem van Kittensteyn den 16 September 1662 (prot. nr. 291, fol. 216) namelijk, verklaart „Domine Nicolaes Boddingsius, predicant tot Baeckel, in de meyerie van den Bosch, synde tegenwoordigh alhier tot Haarlem” schuldig te zijn aan Caspar ter Smitten en Jan Jansz Sluyter een bedrag van f 800.—. Als onderpand geeft hij hiervoor *twee schilderijen, een van Salomon de Bray, voorstellende Adam en Eva* (dit is heden ten dage onbekend) *en een van Saenredam voorstellende de Nieuwe Kerk te Haarlem* (dit is dus óf No. 190 in het Museum te Budapest, óf No. 191 het stuk in het

Wanneer wij na deze uitwijding nog eenmaal terugkeeren tot de teekening om deze zelf aan een beschouwing te onderwerpen, dan blijkt, dat de copie van Orlando is gedateerd 1625, het jaar dus vóór dat hij, zooals wij zagen, reeds te Rome was. De oorspronkelijke teekening moet dus zeker vroeger ontstaan zijn. Hoeveel vroeger, is natuurlijk moeilijk vast te stellen, maar de aard van het landschap met zijn ouden knotwilg links als repoussoir, zijn pont, evenals de personen, doen volstrekt Hollandsch aan, al moet men dit heuvelachtige landschap dan wel ergens in Gelderland of Limburg zoeken. Er is dus geen twijfel mogelijk, of zij is kort vóór of tijdens de reis van Pieter van Laer naar Rome ontstaan. Ja zelfs zou men, zonder al te veel fantasie, kunnen onderstellen, dat Pieter haar maakte toen hij in 1624(?) met zijn broeder op weg was naar Italië. Hij zou dan op een oogenblik, dat zij op de pont moesten wachten, deze Bambocciade moeten hebben vervaardigd. De jonge man, die zit te wachten, zou dan niemand anders dan Roeland moeten zijn, die in afwachting zijn bundeltje en reisstok naast zich heeft neergelegd. Want het lijkt mij toch zeer waarschijnlijk, dat de beide broeders „Harlemi nati et educati” en „a teneris (tezamen?) in arte pingendi exercitati”, daar zij vrijwel tegelijkertijd voor het eerst te Rome

Frans Hals Museum; wegens het hooge bedrag komt een derde kleiner schilderij No. 203 niet in aanmerking; zie den catalogus van Swillens).

Hier leeren wij dus Nicolaes Boddigh, behalve als schrijfmeester en musicus, ook als kunstzinnig man kennen, die een aantal schilderijen bezat. De mogelijkheid, dat deze schilderijen hem uit de nalatenschap van zijn broeder zijn toebedeeld, is vrij onwaarschijnlijk, daar die van de Nieuwe Kerk ná Pieters overlijden in 1642, en wel omstreeks 1652, ontstaan zijn en het onderwerp van het tweede meer op den oud-proponent, dan op den schilder wijst. Het vermoeden is gewettigd, dat zij terstond van zijn tijdgenooten- en stadgenooten-schilders, met wien hij dus connecties onderhield, zijn aangekocht in zijn Haarlemsche jaren.

Een en ander doet verlangend uitzien naar Nicolaes' boedelbeschrijving, welke het tot heden nog niet gelukt is te vinden en welke misschien ook met betrekking tot Pieter van Laer nog wel het een en ander zou kunnen onthullen.

Onze Nicolaes zou behalve een begaafd, ook een lastig heer blijken te zijn. Uit de Acta van de Classis Kempo-Peellandia, die in 1664 beginnen, blijkt Nicolaes een van de ergste ruziemakers van de heele classis te zijn (en dat wilde in dien tijd in deze buurt heel wat zeggen).

In September 1668 was hij niet op de classicale vergadering aanwezig, *wegens verblijf te Haarlem* (zijn hart trok dus steeds weer naar zijn geboortestad). In October 1668 wordt hij voor het laatst vermeld: „*vermaend syn plaetse na deesen getrouwer te bedienen!*”

En dan wordt plotseling, zonder dat ergens blijkt waar hij gebleven is, op 23 April 1670 een opvolger voor hem beroepen, nadat op 1 April 1670 de Raad van State admmissie gegeven had voor een beroep te Bakel wegens het overlijden van D. Boddighius.

Daar op 7 Januari 1671 sprake is van de *weduwe* van Ds. Nicolaes Boddigh, is hij vermoedelijk vóór den datum van admmissie tot beroep van zijnen opvolger (1 April 1670) en ná Oct. 1668, dus in het jaar 1669 of begin 1670 overleden, waar wordt niet vermeld. Hij is dus ongeveer 63 jaar oud geworden.

Eene dochter van Nicolaes Boddigh (Anna) huwde met den vorster (Forestarius) van Helmond, Fred. H. Bronckhorst. Bij de doopen der 6 kinderen staan de volgende peters: Zacharias Boddighius, predikant tot Wielderen (een neef van Nicolaes?) en Catharina zijn huisvrouw; verder Anna Croock, wed. Boddigh, grootmoeder; en Anthonetta Boddigh „de moetje” (aldus genoemd naar haar tante). Deze doopen vallen tusschen 1679 en 1688. Het betreft hier dus de twee dochters van Nicolaes, waarvan in het testament sprake is.

Het register van overledenen der Stad Helmond geeft in July 1689: De Wed. van den Heer Boddighius in zyn leven predicant tot Baeckel naerlatende haere kinderen gestorven den 4den en is op den 8sten tot Baeckel begraven.

Hieruit blijkt, dat zij waarschijnlijk bij (althans in de stad van) haar dochter Anna gebleven is, maar tevens zou er zelfs uit op te maken zijn, dat ook Nicolaes Boddigh te Bakel begraven is en dus vermoedelijk ook aldaar wel gestorven zal zijn.

worden gesignaleerd, ook gezamenlijk de groote reis hebben ondernomen.

Het is dus deze teekening, die als eenig vrij nauwkeurig dateerbaar document van Pieter's hand, ons een kijk geeft op zijn werk vrij van Italiaansche invloeden, ten tijde, toen hij zijn reis naar Italië aanvaardde. En ten duidelijkste blijkt eruit, dat Pieter zijn Bambocciaden van Holland uit in Italië heeft geïmporteerd en in dit opzicht steeds zichzelf gelijk gebleven is.

Leert de teekening ons nu nog iets omtrent de invloeden welke hij onderging en over zijn mogelijken leermeester? Ik meen van wel. Drie dingen lijken mij zonder meer daaruit thans duidelijk af te leiden, te weten: dat hij geheel is voortgekomen uit de Haarlemsche school (dit blijkt wel ten duidelijkste uit de behandeling van den beboschten heuvel op den achtergrond); verder dat *Esajas van de Velde* vermoedelijk grooten invloed op hem heeft uitgeoefend, blijkend ook uit de boomteekening, terwijl ook in wat verwijderd verband invloed van Bloemaert valt vast te stellen. Ook met Jan van de Velde's teekeningen (zijn tijdgenoot en waarschijnlijk zelfs bijna jaargenoot) valt er veel verband te herkennen. Dat deze de familie van Laer goed moet hebben gekend, blijkt wel daaruit, dat deze het was die het 14-regelig vers vervaardigde onder de beeltenis van Pieters broeder Nicolaes. Zijn vader Jan van de Velde I, was in het laatst van zijn leven eveneens „Franchoysch schoolmeester tot Haerlem” en het lijkt mij volstrekt niet onmogelijk, dat Nicolaes zijn opleiding als schrijfmeester bij dezen kan hebben genoten.

Wanneer men een veronderstelling omtrent Pieter's mogelijken leermeester zou willen maken, dan komt m.i. Esajas van de Velde ook het meest daarvoor in aanmerking, die, zooals men weet, in 1611 zich te Haarlem gevestigd had, om van daar in 1618 naar Den Haag te verhuizen. In die periode nu was Pieter van Laer, aannemende, dat hij in 1595 geboren is, 16—23 jaar oud; het ligt voor de hand, dat Esajas evenals Jan Sr. en Jr., ook met de familie van Laer op goeden voet stond en althans haar leden goed gekend moet hebben.

P. Boddink alias Pieter van Laer, Orlando Boddling alias Roeland or Orlando van Laer, Nicolaes Boddling alias N. Boddigh van Laer or Revd. Nicolaes Boddingius, by A. WELCKER.

From historical data already known, the writer deduces with a great degree of certainty, that when Pieter van Laer returned from Italy, he took up his abode with his brother, the schoolmaster and celebrated penman, Nicolaes Boddigh van Laer, at Haarlem. This is confirmed still further by two drawings, one by the hand of P. Boddink, the other a copy of the same by Orlando Boddling (in Teyler's Museum). The former, when compared with certain work by Pieter van Laer, proved likewise to be his. The copy is the first known drawing by Roeland or Orlando van Laer, of whom up till the present only an etching, in the Albertina, is on record. This is at the same time the earliest work known of Pieter van Laer prior to his sojourn in Italy. It is supposed that the two brothers must originally have borne the name of Boddigh van Laer. A further investigation brought numerous facts to light concerning the van Laer, or Boddigh van Laer, family, as also the whole life of the gifted Nicolaes Boddigh van Laer, who ultimately became the Rev. N. Boddingius and ended his days as a clergyman. Pieter van Laer thus came of a talented and artistically-minded family.